

עומקא דפרשה

- מונת הנחת תפילין
- הנחת תפילין במדבר
- בל תוסיף בתפילין
- גדר מצות ההנחה בתפילין
- אופן הנחת התפילין
- שער הציון

- חלק מהבית מוחזן למקום
- ברכת להניח תפילין
- הידוק תפילין ש"ר
- קשירה על האצבעות
- תפילין כברית מילה
- נגדר הנחת תפילין

פר' בא - בענייני הנחת תפילין

בס"ד ערש"ק ו' שבט תשע"ט

בענין ברכות התפילין

הרב א. טרופ

גרסינן במנחות [לו.] אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך. סח אין לא סח לא, והא שלח רב חייה בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן, על תפילה של יד אומר ברוך אקב"ו להניח תפילין, על תפילין של ראש אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין. אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת, סח מברך שתיים.

והנה המקשן ודאי הביין דר' יוחנן קאי אהנחת תפילין הרגילה ומצויה שמינחם בזה אחר זה, ולא איירי בהיכי תימצי שיברך שתיים, וש"מ דמברך שתיים. ומשנו אביי ורבא דר' יוחנן לא איירי בסתם הנחה המצויה שבה יש רק ברכה אחת, אלא בא לפרש היכי תימצי שיברך שתיים, כך הוא לפירוש"י. אמנם לפירוש ר"ת הוה איפכא דהמקשן הביין דר' יוחנן קאמר דלעולם מברך ברכה אחת אשל ראש, ומשנו אביי ורבא דר' יוחנן איירי בסתם הנחה שלא סח.

ולכאורה יש להוכיח דלשון זה איירי בסתם הנחה המצויה, מדאמרינן בברכות [ס:] כי מנח תפילין אדרעיה לימא ברוך אקב"ו להניח תפילין, ארישיה לימא ברוך אקב"ו על מצות תפילין, דהרי שם הולך ומפרש מנין הברכות המחוייבות בכל יום, וע"כ לא איירי בגוונא דסח. אמנם תוס' כאן [ד"ה לא בשיטמ"ק] כתבו לדחות ראייה זו וז"ל, ויש לדחות הדין דברכות דמיירי דאין לו אלא אחת מהן, של יד לבד או של ראש לבד, ולהכי קאמר של יד מברך להניח בשאין לו של ראש, ועל של ראש מברך על מצות אם אין לו של יד, אבל אם יש לו שתיים אינו מברך אלא אחת בלא סח עכ"ל.

אמנם לכאורה יש להוכיח איפכא מהגמ' דלקמן [מב:] דדייקינן דאין מברכין על עשיית תפילין מהא דשלח רב חייה בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן, על תפילין של יד אומר ברוך אקב"ו להניח תפילין, על תפילין של ראש אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין, ואילו לעשות תפילין לא מברך. וש"מ דר' יוחנן לא קאי אסתם הנחה הרגילה, דאם כן לא מוכח מידי מדלא כילל בהדייהו לברכת עשיית תפילין. אלא ודאי איירי בכל היכי תימצי דברכות דשייכי בתפילין, ומדלא נקט לעשות תפילין ש"מ דלא מברכינן. הא קמן סתמא דגמרא דסברה דר' יוחנן לא איירי בסתם הנחה, אלא בכל גוונן, ושתי ברכות זה דווקא בסח.

והנה הגר"א בסיומן כ"ה הקשה לדעת ר"ת דמברך שתיים אף בלא סח, וז"ל: וראייה מוכרחת ממ"ש בתוספתא דברכות פ"ו וז"ל, וכשהוא מניח אומר אקב"ו להניח תפילין, וקושיא עצומה לפירוש תוס' מתוספתא הנ"ל, ועוד קשה מתוספתא פרק הנ"ל גבי ברכת תרומה ומעשר וז"ל, היה מהלך להפריש תרומה ומעשרות מברך ברכה אחת, וכ"פ הרמב"ם בפ"א ממעשרות הי"ו שאם הפריש מעשר ותרו"מ ומעשר עני ומע"ש בבת אחת ולא סח ביניהן מברך ברכה אחת, ואם הפסיק ביניהם מברך על כל אחת ברכה הראויה לו, וכ"פ טוש"ע י"ד ס' של"א סעיף ע"ח ולא הגיה שם הרב כלל, הרי דיכול לברך ברכה אחת אפילו לכמה מצות שחלוקים כ"א בפ"ע ולא שם אחד להם רק אם לא הפסיק.

איברא דיש מקום לעיון אי תוספתא זו מכוונת להלכה. דבסוכה [מו.] ת"ר היו לפנינו מצות הרבה (פירש"י ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין להתעטף בציצית), אומר אקב"ו על המצות, ר' יהודה אומר על כל אחת בפני עצמה, וקיי"ל כוותיה, ואמרינן מ"ט דר"י וכו' בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו.

וא"כ יש לומר דאף הנחת תפילין שהם ב' מצוות (כך פשוט ברמב"ם וסמ"ג וחינוך) באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן, דלרבנן סגי בברכה אחת, והך תוספתא דמברך להניח גרידא אתיא כרבנן, ובזה א"ש נמי קושיא שניה דההולך להפריש תרו"מ מברך ברכה אחת. וכדמות ראייה לזה מירושלמי דמאי פ"ה ה"ב, דקאמר אמתניתין דהרוצה להפריש תרו"מ כאחת, רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן צריך לברך חמש ברכות, תני רבי חייה כוללן ברכה אחת.

המשך בעמ' 8 <<

מצות תפילין וזכר לניסים שבמצרים

הרב ישראל ורשנר

מצות תפילין נאמרה ארבע פעמים בתורה. שתי פעמים בסוף פרשת בא, בפרשת קדש והיה כי יבאך ושם נאמר [פסוק ט] והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך וגו' כי ביד חזקה הוציאנו ממצרים. [ופסוק טז] והיה לאות על ידך ולזכרון על פני עיניך כי ביד חזקה יד הוציאנו יהוה ממצרים. ושתי פעמים נאמר בספר דברים בפרשת שמע ישראל והיה אם שמוע עם כמה שינוים.

והנה יש חילוק בין הפרשיות שנאמרו בפר' בא מהפרשיות שנא' בדברים, דבפר' בא נצטוו להניח זכר ולאות על שהוציאנו ה' ממצרים והיינו לזכר יציאתנו ממצרים הפרשיות בספר דברים הם לזכור קבלת מלכות שמים של שמע ישראל וכן בוהיה א"ש לזכור את קבלת המצוות. ואנחנו מניחין את כל הארבע פרשיות, וד' פרשיות מעכבין זה את זה.

וכן הנוסח בכוונה שלפני הנחת התפילין, ויסודו הוא מלשון הטור וש"ע באו"ח סי' כה "...ש"ש בהם יחודו ואתחודתו יתברך שמו בעולם. וישנן נסים ונפלאות, ששעשה עמנו בהוציאנו ממצרים, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כחצונה" וכתב הב"ח בס"י ח' [ומובא במ"ב סי' כה] דכוונה זו לעכובא כיון שנאמר בפסוק "למען". נמצא דכל אדם בבוקר בתחילת היום כבר מקיים מצוה של זכירת יציאתנו ממצרים.

והנה יש להעיר כמה הערות:

א] אם עיקר מצוות תפילין הוא זכר ליציאתנו ממצרים א"כ למה נשים פטורות משום דהוה מ"ע שהז"ג, הרי אף הם היו באותו נס של יציאתנו ממצרים, ודעת התוס' בפסחים (קח: ומגילה ד.) היא שזה מחייב מדאורייתא. וכך הקשה בשו"ת חת"ס או"ח סי' קפה (ע"ש). ב] לכאורה כל אחד שהניח תפילין [ואמר את ההניגון מכוון] כבר יצא מצוות זכירת יציאתנו ממצרים ואמר או לא, לא הוה אלא ספק דרבנן וצ"ב (ע' ס' טז). ג] ברמב"ם בהל' קרי"ש אינו מונה מצוות זכירת יציאתנו ממצרים בפני עצמו, אע"ג דבהל' ג' כתב דחייב להזכיר בכל יום (פ"א ה"ג). וצ"ע למה לא מנה למצוה בפנ"ע (וכבר האריכו בזה האחרונים). ד] ברשב"א (מנחות מה). כתב דמצוות תפילין כבר נצטוו במצרים. ולכאורה תמוה דאיך אפשר לצוות על ענין זכר ליציאתנו ממצרים עוד קודם שיצאו ממצרים.

ומכל הנ"ל נראה לומר דזכר ליציאתנו ממצרים נאמרו ב' ענינים. הא' זכר להניסים והנפלאות שעשה הקב"ה להמצרים ולישראל והקב"ה שולט על הבריאה עד הכינים וכו' וענין זה הוא ענין של אמונה בהשגחה בהקב"ה. ועוד ענין יש בהזכרת יציאתנו ממצרים, והוא שהקב"ה הוציא אותנו מבית עבדים "ליהוה לו לעבד" זה גם מחייב מדינא, דיהוה שלא היה לנו שום אפשרות לצאת ממצרים והקב"ה הוציא אותנו, ממילא אנתנו משועבדים לו. ונראה דמצות זכירת יציאתנו ממצרים אומרים בפר' ציצית שבקרי"ש הוא מדין להזכיר ולחייב את עצמנו להיות לנו לאלוקים. וכן מפורש בפסוקים שאומרים "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים וגו'". ועל מנת כן פדית אתכם, שתקבלו עליכם גדולת כלשון רש"י. וכן מדויק בהמשך תפילת עזרת אבותינו "אָמֵת מִמִּצְרַיִם גָּאֵלְתֵנוּ וכו', וּמִבֵּית עֲבָדִים פָּדִיתֵנוּ, כָּל בְּכוֹרֵיֶם הִרְגָתָּ, וְאוֹתָנוּ הִצַּלְתָּ, וּבְכוֹרֵךְ יִשְׂרָאֵל גָּאֵלְתָּ, דהיינו כל ענינו אינו אלא לומר שהקב"ה הציל אותנו ולכן מחוייבים אנחנו לשמור ולקבל מצוותיו. ולכן [ע' כ"ט] ה"ב ועוד] לא מנה הרמב"ם זכירת יציאתנו ממצרים בפני עצמו, כיון שהוא רק סניף ותוספת למצוות קבלת מלכות שמים וקבלת מצוות שאומרים בפרשת שמע ווהיה א"ש, לומר שמן הדין אנחנו חייבים לקבלת מלכותו כיון שהוציא אותנו ממצרים ושאר צרות. ולכן אומרים פר' ויאמר ביחד אם פר' שמע כיון שענין אחד הוא, דשתייהם הוא ענין של קבלת מלכותו.

לא כן מצות תפילין שחייבים לזכור את הניסים, וכמו שאומרים וישנן נסים ונפלאות וכל ענינו הוא לזכור ולחזק את האמונה בהקב"ה שהוא שולט בעליונים ובתחתונים. וכן הוא לשון הפסוק כי ביד חזקה וכו' והיינו להניסים [וכן אומרים בהגדה ש"פ ביד חזקה הן העשרה מצוות].

המשך בעמ' 8 >>

ברכת להניח תפילין

הרב יונה טאובה

יש לשאול על ברכת התפילין שמברכים על ש"י להניח תפילין, הרי בתורה כתוב "וקשרתם" ואם כן מדוע לא מברכים על לקשור תפילין? ובשלמה לשיטת רש"י ודעימיה שמברכים ברכה אחת בלבד ובכך זה קאי גם על תפילין ש"ד מובן שמברכים "להניח", שהרי עליהם אין לברך לקשור שעל תפילין ש"ד כתוב "והיו לטוטפת בין עיניך" ולא הוזכר קשירה ואם כן בודאי שאין מקום לברך עליהם לקשור תפילין. אבל לשיטת ר"ת שברכת להניח קאי על ש"י לבד קשה מדוע אין מברכים עליו לקשור תפילין.

אבל באמת אין זה קושיה שהרי גם לר"ת ברכת להניח קאי גם על הש"ד שהרי אם שח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך שתי ברכות על ש"ר גם להניח וגם על מצוה. ואם כן לר"ת לא קשה מיד.

אכן לפי הנמוק"י עדיין קשה, שהרי סובר שרק אם שח בין תפילה לתפילה מברך שתיים על הש"ד. אבל אם אינו לו אלא תפילה אחת ש"ד אינו מברך אלא אחת. והביאור של שיטתו הוא לפי דברי הבעה"מ שהטעם שמברך שתיים על ש"ר אם שח ביניהם הוא משום שבעיני הווייה אחת לשניהם. והיינו שגם כששח ומברך שתיים על ש"ד הברכה הראשונה להניח קאי על הש"י ולא על הש"ד וטעם הברכה לחבר בין שתי התפילין שתהיה הווייה אחת לשתיהן. ודלא כשיטת ר"ת שהברכה להניח קאי גם על הש"ד וחייב לברך שתי ברכות גם אם אין לו אלא תפילה אחת ש"ד.

לפי זה עדיין קשה מדוע לא מברכים על תפילין ש"י לקשור תפילין, שאין לתרץ כפי שכתבנו לדעת רש"י ור"ת שמכיון שהברכה קאי גם על תפילין ש"ד לא שייך לברך לקשור, שהרי לדעת הנמוקי יוסף לא קאי ברכת להניח על הש"ד אלא על הש"י לבד והדרה קושיה לדוכתא.

והנה התוס' במנחות ל"ה: ד"ה משעת מביא את שיטת רבינו אליהו שסובר שחייבים לעשות קשירה ממש כל יום כשמיני תפילין כמו שכתוב בתורה "וקשרתם". ור"ת חולק עליו ע"ש וכך מסקנת התוס' וכך נפסק להלכה שאין צורך לעשות קשירה ממש כל יום. רואים מדברי ר"ת שאין חיוב לעשות קשירה ממש כל יום, ואם כן לכאורה קשה ממה שכתוב בתורה "וקשרתם" הרי שאין המצוה בקשירה דוקא.

והנה התוספות במסכת יבמות דף צ' עמוד ב' ד"ה כולו, כתב "מדמברכין להתעטף בציצית משמע דבשעת העיטוף עביד מצוה ומלשון להתעטף מוכיחות נמי [בהג"ג] דקיימא לן בציצית דחובת גבא הוא". רואים מדברי תוס' שלומדים מהנוסח שקבעו חז"ל לברכת המצוה את הגדר של המצוה. ופירוש הענין הוא שקבעו חז"ל את הנוסח של הברכה לפי מה שקבלו בקבלתם בע"פ מה עיקר הגדר של המצוה. וזה אע"פ שלא מוזכר בתורה ענין עיטוף כלל מכל מקום מכיון שרואים בנוסח הברכה שכתוב "להתעטף" רואים שקבלו חז"ל שהעיטוף הוא חלק מהמצוה.

וכן יש להוכיח מדברי הרא"ש בפסחים פ"י שכתב "משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה בפחות מכזית". והיינו שמפני שנוסח הברכה הוא "על אכילת מרור" משום הכי הנריע הרא"ש שחייבים לאכול דוקא כזית מרור, אע"פ שאין לזה מקור ממקום אחר חוץ מהברכה, שהרי לדעתו גם בזמן הבית שמצות מרור מה"ת אין חובה לאכול כזית שהרי כתוב "על מצות ומרורים יאכלוהו" והאכילה המוזכרת קאי על הפסח. ורק משום שתקנו בזה"ל זכר למקדש וקבעו בנוסח הברכה "על אכילת" רואים שכוונת חז"ל היתה לחייב אכילת כזית.

לפי זה נוכל לומר דגם מברכת התפילין יש ללמוד את הגדר של המצוה ומה שקבלו חז"ל זו כוונת התורה במצות תפילין. אשר על כן יש לומר שמנוסח של הברכה רואים שהרצון של התורה היא שהתפילין יהיו מונחים על הזרוע ומה שכתוב בתורה קשירה הינו רק היכי תימצא שהתפילין יהיו מונחים על הזרוע. ואע"פ שגם הקשר וגם הרצועות הם חלק של המצוה מן התורה ויש להם הלכות ברורות של עשיית הרצועות וקשירת התפילין, מכל מקום מנוסח הברכה רואים שמהות מצות התפילין היא שיהיו מונחים על הזרוע וענין הקשר שצוותה התורה היינו בכדי שיהיו מונחים כדבעי.

וכן רואים בספר המצוות לרמב"ם מצות עשה פ"ג "והמצוה ה"ג היא שצונו להניח תפילין של יד והוא אמרו וקשרתם לאות על ירך". רואים שהרמב"ם מגדיר את המצוה כ"הנחה" ולא כ"קשירה" למרות שבתורה כתוב "וקשרתם". והגם שבהקדמה להלכות תפילין כותב הרמב"ם "להיות תפילין על הראש לקשרם על היד" ואם כן לכאורה סותר למה שכתב בספר המצוות. אכן י"ל שזה משום שבספר המצוות מדבר על עיקר מהות המצוה וגדרה, ובהלכות מדבר על מעשה המצוה שזו הקשירה.

לפי זה מובן מדוע אין מברכים לקשור שאדרבה ממה שקבעו חז"ל בנוסח הברכה אנו למדים את גדר המצוה וזה שיהיו התפילין מונחים על היד וכפי שפרשנו ומשום כך מברכים "להניח". וגם מובן לפי זה שיטת ר"ת בענין קשירת התפילין שחולק על רבינו אליהו שלא צריך דוקא לעשות קשר בשעת הנחת תפילין. שהרי לפי דברינו הקשירה אינו אלא היכי תימצא שהתפילין יהיו מונחים על היד אם כן אין צורך לקשור ממש בשעת הנחה שהעיקר שהתפילין מונחים כדבעי.

לפי זה מובא גם שתפילין היא מצוה בכל רגע ורגע. שאם המצוה היתה הקשירה הרי שעם הקשירה נגמרה המצוה, כדוגמת מצות לולב ד"מדאגבה נפק בה". וצ"ע לדעת הר"ד אליהו הנ"ל אם יש מצוה בכל שעה ושעה או רק בשעת הקשירה.

הנחת התפילין כשהחל מהבית אינו במקומו

הרב אהרן הכהן פרידמן

יש מקום מסוים ביד שבו יש להניח תפילין של יד, ומקום מסוים בראש שבו יש להניח תפילין של ראש, וכמבואר בשו"ע סי' כ"ז, סעי' א', מקום הנחת תש"י, ושם סעי' ט' מקום הנחת תש"ר. והמניח תפילין שלא במקום שנקבע ע"פ חז"ל ה"ז כמי שלא הניח תפילין.

ויל"ד מה הדין כשרוב התפילין נמצא במקום, ומיעוט התפילין שלא במקום, האם נאמר כיוון דאמרינן בגמ' [הוריות ג' ב'] "דבכל התורה כולה קי"ל רובו ככולו" ה"ננימא רובו ככולו ויוצא ידי חובתו, או"ד שלא אמרינן בהא רובו ככולו ולא יצא ידי חובתו. במשנ"ב מתבאר בפשיטות [בס"ד ד' לגבי תש"י, ובס"ק ל"ג לגבי תש"ר] של"א בזה רובו ככולו, וגם אם רק מעט מהתפילין מונח שלא במקום לא יצא ידי חובתו.

ואמנם מצינו אחרונים שס"ל להקל בזה, כ"מ בספר תורת חיים [ס' כ"ז] "וא"א ז"ל היה מיקל באם רוב התפילין למעלה מעיקרי שערך, וכ"מ בספר ברכת הבית [שער לח סעי' יח] שמהני בזה רובו ככולו. ובאשל אברהם [בוטשאטש] מסתפק בזה, ויש לו צד שמהני בזה רובו ככולו. ויש לברר לדעת האחרונים של"מ בזה רובו ככולו מה נשתנה זה מהכלל שאמרו בגמ' שבכה"ת אומרים שרובו ככולו.

וכדי לבאר הדבר נביא קודם את המקור לכך שאמרינן רובו ככולו. בגמ' [נזיר מב' א'] מבואר שהמקור הוא מזה שיש לימוד מיוחד בדין גילוח נזיר שער, שאף אם השאיר רק שתי שערות לא קיים מצות גילוח, משמע שבלא הלימוד ה"א שקיים מצות גילוח, והטעם שבלא הלימוד היה מקיים מצות גילוח, לומדת הגמ' שיש סברת רובו ככולו וע"כ לולי הלימוד המיוחד היה מקיים מצות גילוח ומזה יש לנו ללמוד שבכ"מ שאין לימוד מיוחד יש לנו לומר שרובו ככולו.

ועתה יש לבאר הטעם של"נ לגבי מקום הנחת התפילין רובו ככולו, בב' אופנים. יש לבאר שרובו ככולו אמרינן רק כאשר כל ההבדל בין הרוב למיעוט הוא מבחינת הכמות, וכמו בנזיר, ההבדל בין רוב השערות לכמות השערות, [אם נימא שזה דין במעשה הגילוח], או ההבדל בין רוב שטח גוף האדם למיעוט שטח גוף האדם] אין נימא שזה דין בתוצאה שהנזיר יהיה ללא שערות], הוא בכמות, אז אמרינן שאין חשיבות למיעוט ביחס לרוב, אבל כשיש הבדל בין המיעוט לרוב, מבחינת סוג הדבר, שהמיעוט הוא דבר שונה מבחינת מהותו מהרוב ל"א שאין חשיבות למיעוט. וע"כ לגבי התפילין, אף שרוב החפץ של התפילין הוא במקום, אבל מיעוט החפץ אינו במקום, והמיעוט הוא שונה במהותו מהרוב, כיון שבהגדרת החפץ של התפילין נאמר שיש דין שיהיה לו חלק של הריבוע של התפילין וחלק של התיטורא והחלק של המעברתא וכולם הלכה למשה מסיני, וא"כ בעינן שכל חלק מחלקי התפילין יהיו רובם במקום הנחת התפילין, וזה שחלק מסוים מהתפילין הוא במקום, כולו או רובו, כל עוד שחלק אחר אינו רובו במקום א"א לומר שאין חשיבות למיעוט ביחס לרוב, כיון שהמיעוט הוא חלק שונה במהותו משאר החלקים של התפילין. וע"כ בדי"כ כשרוב התפילין במקום ומיעוטו אינו במקום, אז אכן הבית רובו או כולו במקום, אבל המעברתא או התיטורא הם רובם לא במקום, וע"כ לא מהני רובו ככולו. ולפי זה אם גם המעברתא וגם התיטורא רובם במקום הנחת תפילין ה"נ לכו"ע נאמר בזה רובו ככולו.

החילוק שהזכרנו עד עתה הוא חילוק מבחינת החפץ של התפילין, ועתה נבאר חילוק נוסף שהוא מבחינת המקום של הנחת התפילין. דיש לומר שרובו ככולו שייך בדברים שמובדלים מבחינת המציאות, ולא מבחינה הלכתית. ולמשל, בדוגמה של שער נזיר, הן שער האדם, או גוף האדם הם יחידות שלמות מצד המציאות, משא"כ מקום הנחת תפילין הוא לא דבר שמחולק מצד המציאות, אלא מבחינת ההלכה, ואפשר שאם היה דין להניח תפילין על היד, ולא משנה היכן ביד, או בראש ולא משנה היכן בראש, והתפילין היו רובם ביד או רובם בראש והוא אמרינן רובו ככולו, כיוון שהיד בפני עצמו או הראש בפני עצמו הם יחידות מבחינת מציאותם, המובדלים וקובעים לעצמם שם כיחידה עצמאית, אבל מקום הנחת התפילין שהוא במקום מסוים ביד או בראש, זה יחידה הלכתית, ובה"ל רובו ככולו.

והסברא בזה, שרובו ככולו עניינו ששם הדבר נקבע לפי רובו, וי"ל ששמות הדברים נקבעים לפי מציאות הדברים מבחינה טבעית ולא מבחינה הלכתית, וע"כ אם היה דין להניח תפילין בראש, בכל הראש, וכן ביד, שייך לומר שמבחינת המציאות ללא קשר להלכה, יש לומר ששם הדבר שהתפילין בראש, או ביד, אף אם מיעוט התפילין במקום אחר, כיון שהחלוקה בין האברים היא לא חלוקה הלכתית אלא חלוקה טבעית, אבלמכיון שההלכה מתייחסת למקום מסוים בראש או ביד, והם לא מובדלים מהמקום שאיננו המקום הכשר להניח תפילין מבחינת המציאות, אלא מבחינה הלכתית,

ל"א בזה רובו ככולו. ולסברא זו בשונה מהסברא הקודמת, גם אם כל חלקי התפילין, רובם במקום הנחת התפילין, ל"נ רובו ככולו ולא יוצא יד"ח.

הידוק תפילין של ראש

הרב אברהם אבא דולגין

יש לעיין האם מצות תפילין שמוניחים על הראש מתקיימת בעצם זה שהוא מונח על הראש בין העינים או דוקא כשהם מהודקים על הראש. ונפק"מ כשסח לפני שהידק את התפילין על ראשו האם יצטרך לברך כדין סח בין של יד לשל ראש, או שהמצוה התקיימה בעצם הנחת התפילין על הראש ונחשב כסח לאחר ההנחה שא"צ לברך.

ולענין נראה דדבר זה תלוי במחלוקת הראשונים. דהנה דעת הסוברים שצריך הידוק - הוא שיטת ר"ת כמו שהובא בתוס' מנחות לה: וכו' ברמ"א סי' כ"ה ס"ח שקודם שמהדקן בראשו יברך על מצות תפילין כדי שיהיה הברכה עובר לעשייתו ומשמע שרק בהידוק מתקיים המצוה.

מאיך גיטא מהרמב"ם בהל' תפילין נראה דהמצוה מתקיימת בהנחה ולא בהידוק דז"ל לה"מבפ"ד מהל' תפילין ה"ו מי שבירך להניח תפילין וקשר תפילין של יד אסור לו לספר וכו' עד **שיניח** של ראש ואם שח וכו' וצריך לברך ברכה שניה על מצות תפילין ואח"כ מניח של ראש" עכ"ל, ומשמע מדברי הרמב"ם שלפני שיניח את התש"ר על ראשו יברך ואם נאמר שהמצוה מתקיימת בהידוק ולא בהנחה א"כ היה ראוי דיניח את התש"ר על ראשו ואז יברך ולאחמ"כ יהדק ומזה שלא כתב הר"מ כן נראה שהמצוה מתקיימת בהנחה.

ונראה ששורש המחלוקת האם המצוה מתקיימת בהידוק או בעצם ההנחה תלויה בהבנת הגמ' במנחות ד"ה ע"ב דז"ל הגמ' 'אמר רב שמואל בר ביזרי אמר רב וכו' תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחתן [וברש"י ביאר דמשעת הנחתן הכוונה אחר שיניחם] איני והא אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצוות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, אבי ורבא דאמרי תרוויהו משעת הנחה ועד שעת קשירה".

והנה לדעת רת"ם שבד"כ יש שני ברכות אחת על של יד ואחת על של ראש א"כ בפשטות כוונת הגמ' היא על שני התפילין דהא לא מצינו עוד גמ' שתדון על זמן הברכה - וא"כ גם על התש"ר כוונה הגמ' באמרה משעת הנחה ועד שעת קשירה - והרי אין קשירה בתש"ר וע"כ הכוונה היא לברך על ההידוק כמש"כהתוס' שם שזה ג"כ נקרא קשר.

אבל לדעת הר"מ ושאר ראשונים שבד"כ אין ברכה על תש"ר (אא"כ שח ביניהם) א"כ כוונת הגמ' היא רק על תש"י וא"כ אין לנו מקור לחדש שיש דין קשירה בתש"ר דהא לשון הגמ' 'משעת הנחה עד שעת קשירה' קאי רק על תפילין של יד שעליה מברכין ואין לנו עוד לשון של גמ' שכתוב בה לשון של קשירה על תפילין של ראש - וא"כ הפשטות היא שהמצוה היא רק כשמונח על ראשו וכלשון הפסוק **והיו לטוטפת** בין עיניך" שלא הוזכר קשירה בתפילין של ראש ולשון הרמב"ם בריש הל' תפילין כשמונה את המצוות היא כך א. **להיות** תפילין על הראש, ב. **לקשרם** על היד וזה ג"כ מראה שאין דין הידוק בתפילין של ראש אלא הנחה.

עוד ראיתי שציינו את האמרי בינה או"ח סי' ט' שהקשה למה אם הניח תפילין של ראש קודם תפילין של יד יצא יד"ח הרי עבר על המצוה שצריך להקדים של יד לשל ראש והרי יש כלל דאי עביד לא מהני ותירץ ע"פ דברי התוס' בתמורה ד ע"ב גבי צורם אוזן בכור דכתבו דלא שייך לומר אע"ל"מ בדבר דאף אם נעשה ממילא סגי - וכתב ע"ז האמ"ב "וה"נ דאף אם נעשה מאליו קיים המצוה דלא נאמר "וקשרתם" רק על של יד ובשל ראש אם נפל ממילא על ראשו לכאול" ג"כ סגי" עכ"ל ודו"ק.

ואמנם בדעת התוס' צריך לומר שהפסוק "וקשרתם" קאי גם על הקשר של ראש כמש"כ הלבוש בסי' כ"ה ס"ח וכן כתב המ"ב בסימן כ"ז סקל"ה.

והעולה מכל הנ"ל: א. במה שפחתנו אם סח לאחר שהניח על ראשו תש"ר אך עדיין לא בירך עליהם הרי לכאול"ם א"כ נהג לברך על תש"ר גם כשאינו סח וכתב"ם א"כ עדיין לא קיים מצוותו עד שיהדק ולפיכך צריך לחזור ולברך - ולפיכך הזהיר הפמ"ג (הובא במ"ב סי' כ"ה סק"ז) שלא לומר בשכמל"ו אחר הברכה מיד אלא רק לאחר ההידוק דאם לא כן יהא הפסק בין הברכה להנחה - אך הנהוג לברך רק על תש"י וכדעת הרמב"ם א"כ לפי דרך זה נגמרת מצות הנחת תש"ר בעצם ההנחה ואם דיבר אח"כ לא הוי הפסק.

ובאותו ענין הרי תלוי עוד נ"מ בהניח תפילין של ראש ולא הידקן עליו ושמע קדיש וכדו' שעתה תלוי ג"כ אם נגמרה המצוה בעצם ההנחה הרי הוא מחוייב לענות עליה אך אם לא נגמרה המצוה עד אחר שהידק אז היא אסור לענות עליה אך אם לא נגמרה המצוה עד אחר שהידק אז היא אסור לענות עליה.

ב. הבה"ל סי' כ"ה ד"ה ואם הפסיק כתב בשם הבאר היטב אם כשכא להניח תש"ר קודם שהגיע הקציצה בבשר אחר שהגיע לאויר הראש הפסיק בדיבור אי אמרינן קלוטה כמי שהונחה לענין זה ע"י בהלק"טח"ב סי' מ"ב - ועיין בארצות החיים שהשיג עליו בראיה ברורה דכל שלא הידק לא נגמר המצוה וכו' עיי"ש. - והנה כל השגה זו שייכת רק לדעת רת"ם אך לפי מש"כ בדעת הר"מ שהמצוה מתקיימת בעצם ההנחה שפיר שייך לדון אם אמרינן בזה קלוטה כמי שהונחה.

ג. בביה"ל סי' כ"ה ד"ה וטוב - הביא עצת רע"א שיעץ לצאת מהפלוגתא אם צריך לברך על תש"ר ברכה בפנ"ע כשלא סח שייכון אם הלכה כשיטת רש"י אני מכוון שלא לצאת בברכת להניח על של ראש והוי כסח שמברך על של ראש - ועיין בביה"ל מה שהוסיף בזה. ויש להעיר דלמשנ"ת עדיין יהיה קצת חשש מצד העובר לעשייתן דהרי לרש"י והראשונים שמברכין רק ברכה אחת א"כ יצטרך לברך קודם שהניח על ראשו ולרת"ם אחר שהניח על ראשו וקודם שהידקו, ודו"ק. (כמובן שאינו למעשה עפ"ז אלא רק לעורר דכרחה של תורה).

הכריכות והקשירה שעל האצבעות

הרב צבי רותן

כתב השו"ע סי' כ"ז ס"ח: אורך רצועה של יד כדי שתקיף הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבעו ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור. והוא לשון הרמב"ם פ"ג הי"ב. ויל"ע מה כוונתם ויקשור, מה ענין קשירה זו לאחר שכבר כרך על אצבעו.

ובתשובות הרמב"ם (סי' עג) עמד בזה השואל וז"ל: האר עיננו במה שזכרת בהל' תפילין באורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר וימתח רצועה אחת עד אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור, זה הקשר על אצבעו אחר הכריכות אם מוכרח לעשות כן והוא חיוב או לא.

וכתב לו הרמב"ם: תשובה כאשר יניח הרצועה על הקיבורת אז הוי הקשר העיקרי ואז צריך לברך אמנם הקשירה שעל האצבע תהיה אחר הברכה ואז יהיה קשירה תמה, עכ"ל. ומבואר בדברי הרמב"ם שהקשר מעכב בכריכות אלא שאינו עיקר הקשר ודין קשר זה הוא רק מדין קשירה תמה. (ועיין פמ"ג סימן ל"ג משב"ז סק"ו שכתב דמדרבנן צריך לכרוך על אצבעו ולקשור שם ולהדקו ומדרבנן עד שיעור זה הוי קשירה תמה).

אולם בביאור הגר"א כתב דמ"ש ויקשור משום דבלא"ה לא קיימי הכריכות, לכך אין אנו נוהגין לקשור שם כי אינו לעיכוב רק נקט שיתקיים וכו' ע"כ. ומבואר בדברי הגר"א דהקשירה השניה היא רק כדי שיתקיימו הכריכות ולא מעיקר דינא דבעינן קשירה תמה כדברי הרמב"ם (עכ"פ מדרבנן וכדברי הפמ"ג). ונראה לדון בכמה נפק"מ היוצאות ממחלוקת זו.

הנה לכאורה נראה דלפי סברת הרמב"ם שענין הקשירה שאחר הכריכות היא משום דבעינן קשירה תמה יש לכרוך הכריכות באצבעו ולקשור שם **קודם** שיניח תפילין של ראש, ומשא"כ לדעת הגר"א דהוי רק כדי שיתקיימו הכריכות יעשה כן אחר הנחת תפילין ש"ר.

והנה המשנ"ב (סי' כ"ה ס"ק ל"ח) כתב שהמנהג שיכרוך סביב להזרוע שבע פעמים ולא סביב לאצבעות, וטעמו כיון דלכתחילה גם הכריכות הוא מצוה לפיכך אין זה הפסק. ולהמתבאר בדברי הרמב"ם נראה דיש לכרוך גם סביב לאצבע ולכל הפחות יעשה קשירה אחר ה' כריכות דהא בדברי השו"ע מבואר דגם הכריכות סביב האצבע והקשירה הם חלק מהמצוה ואף שאינו מעכב מ"מ כדי לקיים המצוה כתיקונה יש לקשור הרצועה אחר שכרך סביב הזרוע קודם הנחת הש"ר. ועיין בתשובות ונהגות (ח"א סי' ל"ח שכך נהג מרן הגר"ח עפ"י הרמב"ם הנ"ל).

עוד יש לדון נפק"מ לענין חליצת התפילין דקיי"ל דחולץ של ראש תחילה דלפי דברי הרמב"ם נראה דיש לחלוץ הש"ר קודם שיתיר הקשירה שבאצבעו, ואפילו אם מסיר הכריכות שעל אצבעו עכ"פ יקשור שם מחדש הרצועה אחר ה' כריכות שבזרוע כדי לקיים הדין דקשירה תמה ואז יחלוץ הש"ר ולאחר מכן הש"י ועי"ז יתקיים הדין דחלץ ש"ר קודם הש"י.

ובמשנ"ב (סי' כ"ה סק"ה) כתב דקודם שחולץ הש"ר מסיר הרצועות שסביב לאצבע וכן המנהג. ולהנ"ל לכאורה יש לו לכה"פ לקשור הרצועה אחר שהסיר הכריכות. ואפשר דאף דלגבי עיקר קיום מצות הנחת תפילין בעינן קשירה תמה מ"מ לענין הך דינא דילפינן מקרא ד"כל זמן שבין עיניך יהיו שתים" גי במה שקיימת עיקר הקשירה בתפילין ש"י ואי"צ שיהא קשירה תמה, וצ"ע.

עוד נפק"מ י"ל, דהנה פסק השו"ע סי' כ"ז סעיף י"א דצריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו, בין של ראש ובין של יד. וכתב המשנ"ב שם (ס"ק ל"ח) שאין להקפיד אלא במה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פעם אחת אבל מה שכורך אח"כ וכן מה שמשתלשל לפניו מהרצועה של תפילין ש"ר אין להקפיד ע"ש. והשתא לפי"ד הרמב"ם והפמ"ג יש לדון דמ"מ בכריכות שעל אצבעו שבהם מתקיים הדין של קשירה תמה גם שם יש להקפיד שלא יתהפכו הרצועות.

עוד ענין יש לברר עפ"ז, דהנה הרמ"א בסי' כ"ז פסק דגידם שאין לו די אלא זרוע יניח בלא בכרה, ובמג"א שם כתב דמיירי שניטל כל הקנה עד הקובדו אבל אם ניטל רק היד ונשאר מן הקנה מניח בכרה. ובביאור הלכה הביא דברי הפמ"ג שסובר שאם ניטל פיסת היד אף שנשאר לו הקנה והזרוע מניח בלא בכרה, וכתב ע"ז הביאור"ל דבאור זרוע לא משמע הכי. וצ"ע מה סברת הפמ"ג דכשאינו לו פיסת היד יניח בלא בכרה. אך להמתבאר בדברי הרמב"ם והפמ"ג דבאמר דין של קשירה תמה א"כ י"ל דכל שאין לו יד שיוכל לקיים קשירה תמה לא יניח התפילין בכרה, ועיין.

דין הנחת תפילין בברית מילה

הרב אבינודור משה מס

נהגו העולם שאבי הבן מניח תפילין בעת מילת בנו. ויסודו בש"ך (ביו"ד רס"ה סקכ"ד) וז"ל, נהגו שלא לחלוץ התפילין עד אחר המילה, משום שהתפילין הם אות והמילה גם כן אות, עכ"ל. ובערוך השולחן (יו"ד רס"ד סי"א) כתב עוד שההכנה למצוה והמחשבה הטהורה והכוונה הנאותה הם עניינים גדולים להמצוה ומועילים הרבה להתנוק שיכנס יותר לקדושה, לכן נכון שהמוהל והסנדק יהיה תפילין על ראשם בעת המילה.

והנה במנחות (לו:) יכול יניח אדם תפילין בשבתות ויו"ט וכו' יצאו שבתות ויו"ט שהן גופן אות. ובלבוש (או"ח ל"א ס"א) כתב, שהתפילין נקראו אות ושבת ויו"ט ג"כ נקראו אות לפיכך אסור להניח תפילין בהם, וכל המניח תפילין בהם לשם מצוות אות הוא מזלזל באות שלהם, ועבירה גדולה היא בידו שאינו רוצה לקבל האות שנתן לו השי"ת ביום הזה ובוחר לו אות אחר והרי מורד בשי"ת, עכ"ל, וכן פסק בשו"ע (שם).

ובא"ר (שם) כתב, ועי' ביו"ד סו"ס רס"ה שלא לחלוץ תפילין קודם המילה שהמילה אות, ויש ליישב. כלומר דק"ל לפמ"ש"כ הלבוש דהמניח בשבת מזלזל באות דשבת, הכי נמי המניח במילה מזלזל במילה.

ואכן ביד נאמ"ן (הביאו החיד"א במראית העין חלק הליקוטים ס"ג) אסר מה"טלהיות בתפילין בשעת המילה. [והא דבחול מניחין תפילין ולא היו כמוסיף אות על אות דמילה, כתב התם דאות מילה היא מוצנעת, משא"כ בעת קיום האות גלוי לכל, מה לנו בעת ובעונה ההיא להראות בפרסום אות אחר. [ובעטרת צבי (תזרע מג): כתב שכן נהג המהר"ל למסאסובוהר"ל מלובלין, אך לאו מטעם זה אלא משום שהרי זה דומה למוסף דר"ח].

ובחיד"א (שם) השיג עליו דלא הוי כמוסיף אות על אותהו לובש תפילין ולבנו הוא עושה אות המילה. ובפמ"ג (שם סק"א) תי' ע"פ הסמ"ג (עשין ג') דשני עדים בעינן, בחול מילה ותפילין ובשבת מילה ושבת, וא"כ בחול ששני העדים הם מילה ותפילין, ליכא זלזול במילה כשמניח תפילין, דאדרבא בעינן לתרויהו. וברוקח (ס' ל') איתא, דאות מילה לא קרי אות דבעינן אות מיציאת מצרים ושבת ותפילין אות יציאת"מ הוי ולא עבדינן אות על אות.

ומסקנת החיד"א (שם) דמנהגותיקין נאה ויאה למול ולהיות סנדק בתפילין. וכן בכף החיים (או"ח סי' כ"ה ס"ק צ"ד) כתב ומנהג ותיקין להיות הסנדק והמוהל ואבי הבן בתפילין ודלא כס' י"ב נאמן שערער על מנהג זה שאין ערעורו כלום.

וכבר הכריע הש"ך דלא כהיד נאמן, דכתב שנהגו שלא לחלוץ. וכ"כ המג"א (באו"ח סי' כ"ה ס"ק כ"ח) בשם הגהות מנהגים, ובמ"ב (שם ס"ק נ"ה), על כן לדינא אין לחוש לשיטתו כלל.

והנה כתב בכורת הברית (רס"ה סק"ס) בשם מלחמות ארי, דלהניחן בשביל מילה הוי קצת זלזול באות מילה שמבקש אות אחר כמו שאין מניחין בשבת, משא"כ לחלוץ אין לחלוץ עכ"ל. וכ"כ בתולדות יעקב (או"ח ס"א).

הרי מבואר דאע"ג דלא סברי לגמרי כהיד נאמן לאסור להיות מעוטר בתפילין בשעת המילה, מ"מ מודים לו דהיכא שכבר חלץ התפילין אחר שהתפלל בהן, וקודם המילה חוזר ומניחן לכבוד המילה הוי זלזול במצוות מילה.

והשתא יש להסתפק שמה אף הש"ך, המג"אוהמ"ב להכי נתכווננו, ומש"כ שנהגו שלא לחלוץ התפילין, דוקא שלא לחלוץ אמרו, אבל היכא שכבר חלצן שמה מודים שאין לחזור ולהניחן. ואכן בכף החיים (באו"ח סי' כ"ה סקצ"ב) אחר שהביא למש"כ הש"ך וסייעתיה, כתב בזה"ל, ופשוט דהיינו אם נעשית בבית הכנסת או שמתפלל בבית שניעשית המילה שם. ולכאורה משמע דאף להש"ך לא נהגו אלא שלא לחלוץ דוקא, אך אם חלץ לא נהגו לחזור ולהניחם.

וכן משמע קצת בערוך השולחן (בסי' רס"ה סקל"ח), דכתב ואצלנו לא נהגו בחליצת התפילין, משום דע"פ רוב אין מלין בבית הכנסת רק בבית המילה. ואת"ל שהמנהג היה אף לחזור ולהניח אחר שחלצן, מה לי הכא מה לי התם. אלא נראה לכא"ו דלא נהגו אלא שלא לחלוץ דוקא. ושמה אף הש"ך ודעימיה ס"ל שאין לחזור ולהניח, וצ"ע.

אך בא"רופמ"א ובחיד"א משמע להדיא דלא חיישי כלל ליד נאמן, והתירו אף לחזור ולהניחן. וכ"פ בשו"ת מהרש"ם (ח"ט סי' פ"ז) ובשו"ת ציץ אליעזר (חיד"ס ד').

ונמצא שלוש שיטות בדבר. שיטת היד נאמן שאפילו היה מעוטר בתפילין צריך לחולצן, וכן יש מן גדולי החסידים שנהגו כן. שיטת המלחמות ארי ותולדות יעקב שאם היה מעוטר בהן אי"צ לחולצן אך אם כבר חלצן לא יחזור ויניחם. ושיטת הפמ"ג, החיד"א, והמהר"ש שאפילו אם חלצן שרי לחזור ולהניחם. ובש"ר במג"א ובמ"ב פסקו דלא כהיד נאמן, ושמה אף דלא כהמלחמות ארי.

ולפי"ז נראה דאיכא מעלה לעשות המילה מיד אחר התפילה בביהכ"ס, מלבד מעלת זריזין מקדימים למצוות ומעלת ביהכ"ס, דבזה כשלא חולץ התפילין, עושה כדון אף למלחמות ארי ודעימיה, משא"כ היכא דכבר חלץ התפילין ד"א שאין לו לחזור ולהניח, אע"ג דבדואי יש לו על מי לסמוך לחזור ולהניחם, דהכי שיתת הפמ"ג ודעימיה, ויתכן דכן סבירא להש"ך והמג"אוהמ"ב. וכבר פשט המנהג ברוב קהילות ישראל שאבי הבן מניח תפילין אף אחר שחלצן, והמוהל והסנדק אינם מניחם.

בגדר דין הנחת תפילין

הרב יצחק שניי

יש לחקור במצוות תפילין האם ההנחה היא מצוה בפנ"ע, או עיקר המצווה שיהיה עם תפילין בראשו ובזרועו, וההנחה רק הכשר מצוה.

ומבואר שני צדדים אלו באבני נזר (או"ח סי' מ' סק"ו) דהקשה על הא דאמרו (עז לט) מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין בזרועו, וקשה האך היתה קושרת לו הרי היא עצמה פטורה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. ותירץ האבני נזר שני תירוצים, א. דאותו חבר ס"ל כמ"ד ששבת זמן תפילין, וא"כ תפילין מצוות עשה שלא הזמן גרמא, וממילא האשה חייבת גם כן. ב. כיון שכל המצוה רק שיהיה מונח על זרועו, ולא הקשירה, והקשירה הוי רק הכשר לא אכפ"ל שיהיה על ידי אשה. והיינו שני הצדדים הנ"ל, דלצד הראשון יש מצוה בהנחה עצמה, ומי שאינו בר חיובא אינו יכול לקשור לאחרים, אבל להצד השני הקשירה עצמה אינה מצוה, רק ההנחה, ולכן גם מי שאינו בר חיובא יכול לקשור ולהניח על מי שבר חיובא.

ונראה דבדעת הרמב"ם דבאמת יש שני ענינים, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ד מתפילין ה"ג - יא) זמן הנחת התפילין ביום ולא בלילה שנאמר מימים ימימה, חוקה זו היא מצות תפילין, וכן שבתות וימים טובים אינן זמן תפילין שנאמר והיה לאות ושבתות וימים טובים הן עצמן אות, וכו'. מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו, אפילו הן עליו כל הלילה מותר, ואין מורין דבר זה לרבים אלא מלמדין את הכל שלא יניחו תפילין עליהן בלילה אלא יחלצו אותן משתשקע החמה, וכל המניח תפילין לכתחלה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החקקה הזאת וגו' מימים ימימה.

מבואר ברמב"ם שיש שני ענינים, ענין הנחה וענין שהייה, ויש לאו להניח תפילין בלילה, אבל אין לאו שהתפילין יהיו מונחות עליו בלילה, ורק דרבנן הוא שמהייה. וכן יש לדקדק בהלכה י' שכתב שלילה לאו זמן הנחת תפילין, דהיינו להניח דווקא אבל אם מונח עליו שפיר דמי, משא"כ שבת ויו"ט לאו זמן תפילין, דהיינו אפ"י שהייה עם תפילין אסורה כיון שאינו זמן תפילין כלל. וע"ש בנוש"כ שהאריכו.

ובעמק ברכה עניני תפילין סי' ו כתב לבאר כן גם בדעת רש"י, דכתב רש"י במנחות לו: שאם חלצן בלילה אינו חוזר ומניחן דלילה לאו זמן תפילין, והקשה השיטמ"ק אם לילה לאו זמן תפילין אמאי אינו חולצן, ורק אם חלצן אסור לו להניחם שוב. מבואר בזה דסבר רש"י כהרמב"ם שיש כאן שני דינים, ולהניח בלילה אסור אבל שיהיה מונח עליו בלילה מותר.

ואע"ג שאינו נמנה במנין המצוות כשני מצוות, מ"מ יש כאן שני מצוות, וכעין זה מצוין במילה שיש מצווה למול, ויש מצוה להיות מהול, כדמוכח מדוד המלך בבית המרחץ, ומה שאינו נמנה כשני מצוות י"ל כיון שבעינים אחד, ואפשר דכיון דתרווייהו מילה ותפילין תרווייהו אות נינהו, לכן יש בהם מצווה מיוחדת בשהייה מלבד בעשייה.

ונראה דשני חלקי המצווה האלו כתובים בתורה, דהנה פרשת תפילין נכתבה בתורה ב' פעמים, א. בחומש שמות, ובחומש דברים, בשמות כתוב והיה לאות, היינו שהייה, ובדברים כתיב וקשרתם, היינו ההנחה, וכבר רמז לזה באבני נזר שם, ולכן יש בזה שני ענינים. אמנם א"כ תמוה דהא דאין מניחין תפילין בלילה כתב הרמב"ם דילפינן מדכתיב מימים ימימה, ופסוק זה נכתב גבי ההנחה ולא שהייה, וא"כ האיך ילפינן שהאיסור בלילה הוא דווקא על הקשירה ולא על שהייה, וצ"ל כיון ד"א לירוש איפכא שיהיה מותר לקשור ולא להשהות, למדו חז"ל בהכרח שהדרשה של ימים ימימה אם אינו ענין למקומו תנהו למצוות קשירה, וצ"ע.

והנה האור שמח בפ"א מת"ת ה"ב יצא לחדש דמצוות תפילין מדין ת"ת, וכך מביא מהמכילתא (בא י"ז) דסברה דקורא בתורה פטור מתפילין, דתפילין כתוב (שמות יג, ט) למען תהיה תורת ד' בפ"ך, דעיקר מצוותה הוא בגדר שנון, ולכן מי שתורתו אומנתו פטור מתפילין, וכל עסק תפילין הוא להזכיר בני האדם להגות בתורה. וע"ש באורך וכתב וניחזי מצד המושכל, אם הוא שנון להזכיר ולהעיר לבות בני אדם לתורה היתכן שבלילה יהא פטור מן התפילין, הלא אין רנה של תורה אלא בלילה (שמ"ר מז, ח), ולא איברי לילה אלא לגירסא (עירובין סה, א) ומכש"כ שבת ויו"ט, שלא נתנו שבתות אלא לעסוק בהן בד"ת וכו', ע"ש.

אמנם לפי מש"כ שיש מצוה בהנחה עצמה מלבד שהייה, מסתברא דכל דברי האור"ש דתפילין מדין ת"ת רק כלפי שהייה, אבל ההנחה עצמה הוי מצוה ככל המצוות, ומה דס"ד דהעוסק בת"ת פטור גם מההנחה משום דעיקר התכלית בשביל שהייה. ולפי"ז ינחא שפיר הא דלילה פטור מתפילין היינו רק ממעשה הקשירה שזה כמו שאר מצוות, אבל מצוות שהייה על ראשו הא איכא גם בלילה וכשיטת הרמב"ם הנ"ל, משא"כ שבת ויו"ט דא"צ אפ"י שהייה כיון שהוי משום אות למען תהיה תורת ה' בפ"ך, ובשבת ויו"ט שהן עצמן אות לא צריך לתפילין לזה.

וע"ע בצפנת פענח (תפילין ד ד) שרצה לחלק בזה בין תפילין של יד לתפילין של ראש, דגבי תפילין של ראש המצוה היא שיהיה מונח, משא"כ תש"י בזה המצוה היא גם הקשירה. ואפשר שמונח בזה מש"כ בספרים שתש"י בבחינת נעשה וש"ד בבחינת נשמע, לכן בש"י המצוה דווקא בעשייה, אבל בש"ר סגי בהנחה.

הכוונה בהנחת תפילין

הרב נתן פלד

כתב הטור ובשו"ע [או"ח כה, ה] 'כיון בהנחתם שצונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו, שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים, על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. ע"כ בטור. והוסיף השו"ע [מרבנו יונה ברכות ת. ו] וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו. ע"כ. [ונראה דיש להוסיף על לשון השו"ע את הפסוק ולמען תהיה תורת ה' בפי. הוא ממ"ב סי' כה ס"ק טו ומהח"ח פר' בא' למען תהיה תורת ה' בפיך' שהוא עיקר כונת תפילין והוא תנאי לתורה].

ומפורסמים דברי הב"ח על הטור בהל' סוכה [תרכה] דבתפילין כתוב מפורש בתורה טעם המצוה 'והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ד' בפיך, כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים, וכיון שהתפילין הם אות וזכרון כדי שיהא תורת ד' שגור בפינו, לכן לא קיים המצוה 'כתיקונה' אם לא יכוין אותה הכוונה. ולכן הטור ביאר את טעמי המצוות הנ"ל מה שלא עשה בכל המצוות.

והנה ודאי שעצם הכוונה במצות תפילין לשם מצות השי"ת, זה ודאי חובה דנפסק להלכה [סי' ס ס"ד] שבדאורייתא מצוות צריכות כוונה, ואינו יצ"ח ללא כוונה זו. [רק דהביה"ל בסי' ס' מביא את החי"א כשמניכר על האדם שעושה מצוה ממש, יצ"ח אף בלא כוונה]. רק הכוונה ב'טעמי המצוה', **בדיעבד** אם לא כיוון יצ"ח, אבל לא קיים מצוה בשלמותה.

אמנם הערוך לנר [ביכורי תרכה סק"ג] חולק וס"ל **בדיעבד לא יצא** הכוונות בסוכה ותפילין ויציאת מעבדים. וכן הביאו בשם הערוך השולחן [ח] שאף להסוברים מצוות 'אין צריכות כוונה' אם לא ישים לב כלל לענין של תפילין לא קיים המצוה, וזה כמעשה קוף בעלמא. וחשוב לדעת דהש"ה הקדוש בקונטרס 'מצות תפילין' כתב: **כי כל תכליתה ועיקרה של כל מצוה - הכוונה היא**, וכן אי' בזהר [ויצא קנה] שכפי שהאדם מכווין בהנחת התפילין כך **תפעל המצוה אצלו יותר**.

ויש לדון במי שלא הספיק לכווין הכוונה בהנחת תפילין ורוצה לאחר זמן לצאת המצוה כתיקונה [לא בדיעבד, או לצאת לפי השיטות דמעבד]. האם נאמר לו בתפילין שיזיז את התפילין ויניחם בכוונה הראויה, או שיממשם בהם?

ותלוי במה שיש לחקור במצות תפילין האם חייב כל היום בהנחת תפילין, או דמה"ת יצא ברגע אחד שמניח, ומדרבנן כל היום, ובטלוא עכשיו שאין לנו גוף נקי. והסתפק בזה הפרמ"ג [א"א סי' לז] וכתב מהלבוש דחייב מהתורה כל היום, וכן מהרמב"ם [תפילין הכ"ה] כ"ז שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים וכו', לפיכך צריך להשתדל להיות עליו כל היום, שמצותן כך היא. וכת' הפרמ"ג שלשון שמצותן היינו כמו ומצותן, ומשמע מהר"מ שמצותן כל היום, אכן הפרמ"ג סיים דמעיקר הדין סגי במניח אפי' רגע אחד, אלא דמצוה מן המובחר מה"ת להניח כל היום. א"כ בהנחת תפילין לא נגמרה המצוה ושייך להוסיף על המצוה. א"כ נאמר לפי"ז שאפי' שלא כיון בתחילה יכול בהמשך לכווין דעדיין לא נגמרה המצוה. וכן פשוט לעשות כך, דהרי מי שלא בירך והניח תפילין מברך לאחריה, שכל זמן שהתפילין מונחות עליו עדיין נמשכת עשיית המצוה, [מ"ב כה כו] ומממשם לפני הברכה [תהל"ד יא].

והראוני דיתכן שגם למפרע ניתן לתקן הכוונה בתפילין, עפ"י מש"כ השו"ע [קס"ז ס"ח] באדם שלא בירך ברכה ראשונה שיברך מעתה לפני שגמר את האוכל, וכתב בשעה"צ מהאחרונים **דבזה יתקן על העבר** [מה שלא בירך] דכל זמן שלא גמר סעודתו מקרי עובר לעשייתו, ואולי י"ל דה"נ בכונה בתפילין שיתקן למפרע.

וא"כ מי שלא כיון טעם המצוה בתפילין ודאי שיכוין כעת ועי"ז כל המצוה מתחלתה נעשית בשלמותה 'כתיקונה', כדברי הב"ח בתחילה שלא יצ"ח] וכדברי השעה"צ שניתן לתקן למפרע בברכה כ"ש בכוונה.

וכן הסכים הגרמ"מ קארפ שליט"א, שאינו יכול לברך שוב מהטעמים הנ"ל, ואין יכול לחלוץ סתם את התפילין ולברך שוב, אלא יכוין את טעמי המצוה כשמונחים עליו עדיין ויממשם.

הנחת תפילין ע"י בני במדבר

הרב חיאל יהודה משה דנציגר

בפרשת 'קדש' שבתפילין (שמות יג, ג-ד) כתוב ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים וגו', היום אתם יוצאים בחדש האביב וגו', ודרשו חז"ל במס' שבת (דף פו:): שפרשה זו נאמרה למשה והוא אמר זאת לבני ישראל - ביום ט"ו ניסן, ביום שיצאו בו ממצרים. ושם בסוף הפרשה כתיב (פס' ט) והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך וגו', וכן בפרשת 'והיה כי יביאך' כתיב (פס' טז) והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך וגו', דהיינו שאז - בט"ו ניסן - נצטוו בני ישראל על מצות תפילין.

והנה יש בתפילין ד' פרשיות, והם: קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע. ופרשיות שמע והיה אם שמוע, אמר משה לישראל רק בחומש דברים הנקרא משנה תורה, ואת כל חומש דברים התחיל משה לומר לבני"ו רק בר"ח שבט של שנת הארבעים במדבר, כמו שכתוב (דברים א, ג-ה) 'והיה בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחדש דבר משה אל בני"ו... באר את התורה הזאת לאמר... וא"כ איך יכול להיות שבני ישראל נצטוו במצות תפילין מיד כשיצאו ממצרים בט"ו בניסן, והרי פרשיות 'שמע' 'והיה אם שמוע' נאמרו להם רק אחרי כמעט ארבעים שנה, וא"כ עדיין לא היה להם את הפרשיות האלו שיוכלו לכותבם בתפילין.

ותירץ בחידושים המיוחסים לרשב"א (מנחות לד.), שבאמת גם פרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע נאמרו לישראל בשעת יציאת מצרים, אלא שזה נכתב ונדרש וכן משה רבינו חזר על זה רק בחומש דברים הנקרא משנה תורה. וממילא היה חיוב גמור לבני ישראל להלביש תפילין מט"ו ניסן כשיצאו ממצרים.

אבל בעל ההפלאה בספרו פנים יפות כתב על הפסוק (דברים כו, יז-יח) את ה' האמת היום וגו', וה' האמירך היום להיות לו לעם סגלה וגו', ודרשו בברכות (דף ו.ו) שזה רמז לתפילין, עיי"ש, וזה מה שאמר להם משה - בפרשת כי תבוא - ש'היום' התחלת ללכת עם תפילין, והיינו ביום א' שבט שאז אמר להם משה את ספר משנה תורה, שעד היום הזה עדיין לא יכולתם ללכת עם תפילין, כי לא היה לכם עדיין את פרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע.

נמצא, שיש כאן ב' שיטות אם ישראל קיימו כבר מצות תפילין מיד בצאתם ממצרים, או שהתחיל בזה רק לסוף ארבעים שנה.

והנה מובא בילקוט"ש (שמות יד, רמז רלד) והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, בשעה שירדו ישראל לים ירד גבריאל עמהם והקיפם ושמרם כחומה, והיה מכריז במים, לימין - הזהרו בישראל שעתידין לקבל התורה מימינו של הקב"ה, ולשמאל היה אומר - הזהרו באלו שהן עתידין להניח תפילין בשמאל וכו', ושל אחריהם היה אומר - הזהרו באלו שעתידין להראות קשר של תפילין וכנף יציאותיהן מאחריהן. נמצא, שגבריאל הזהיר את הים שיעמוד מפני בני ישראל כי הם 'עתידים' להניח תפילין, דהיינו שעד עתה עדיין אינם מניחים תפילין. והוא לכאורה כדברי הפנים יפות הנ"ל ולא כדברי החידושים המיוחסים לרשב"א.

וי"ל, שיתכן שהוא סובר שבאמת נצטוו ישראל מיד על מצות התפילין, אלא שידוע מחלוקת הראשונים אם מניחים תפילין בחול המועד או לא, והוא יסבור כדעת הבית יוסף [או"ח לא, ב] שהביא בשם הזהר שאסור להניח תפילין בחולו של מועד, ולכן בני ישראל אע"פ שכבר נצטוו על מצות התפילין מיד בט"ו ניסן, מ"מ לא יכלו להניחם עד אחר שביעי של פסח אחר שעברו את הים, כי בימים אלו אינו זמן תפילין, ולכן הזהיר גבריאל את הים שיבקע לבני ישראל 'שעתידין' להניח תפילין בשמאל - אחר שביעי של פסח.

והנה בהושענות - בפיוט ממחזור ויטרי שהוא מדברי הגאונים והראשונים - 'כהושתע טבועים בין גזרים, יקרר עמם מעבירים, כן הושע נא', והפ"ל הפשוט הוא (וכן פירש באוצר התפילות), כמו שהושתע את ישראל שלא טבעו בין גזרי הים סוף, והעבירו עמם את 'יקרר' דהיינו התפילין, שהרי יצא"ל (מגילה טז): 'ויקרר' אלו תפילין. נמצא לכאורה לפי"ז שהמחזור ויטרי סובר שכבר בים סוף הלכו ישראל עם תפילין, וא"כ לכאורה הוא לא כדברינו הנ"ל.

וי"ל, שאין הכוונה שהיו מלוכשים בהם כבר בשעה שעברו בים סוף, [דהרי בלא"ה היה בלילה], אלא הכוונה שמיד אחר שנצטוו מהקב"ה על ידי משה - בט"ו ניסן - במצות הנחת תפילין, מיד נזדרזו והכינו, והיה כבר מוכן להם שמיד אחר שביעי של פסח יקיימו מצוה זו, ובזכות זה נקרע להם הים, וכנ"ל שאמר גבריאל לים 'הזהרו באלו שהן 'עתידין' להניח תפילין בשמאל". ומדויק כן מהלשון 'יקרר עמם מעבירים', ולא "מלוכשים" או "קשורים" ומלשון "עמם מעבירים" משמע יותר שעבר איתם יחד כמשא ולא על גופם.

ואימתי כתבו והכינו את התפילין שלהם, והרי נצטוו על כך רק בט"ו ניסן, ותיכף ומיד יצאו ממצרים. אלא מוכרח שכתבו את התפילין בימים שבין ט"ו ניסן לכ"א ניסן, שהם ימי חול המועד. ומכאן יהיה מקור למה שנפסק להלכה בשו"ע [או"ח סי' תקמה, ס"ג] שאע"פ שאסור לכתוב בחול המועד אפילו ספר תורה וכדו', מ"מ מותר לאדם לכתוב לעצמו תפילין בחול המועד כדי שיהיה לו מוכן התפילין מיד לאחר חול המועד, שזה ממש כדברינו, שגם בני"ו היוצאים ממצרים כתבו את התפילין בימי חול המועד.

בל תוסיף בתפילין

הרב חיים יצחק ויזל

בעירובין דף צ"ו מבואר שהמניח תפילין בשבת לשם מצוה עובר בכל תוסף למ"ד ששבת לאו זמן תפילין, ואילו המניח בלילה אינו עובר למ"ד לילה לאו זמן תפילין, וכפי שדייקו האחרונים מדברי הגמ' במנחות דף ל"ו, וצ"ב טעם החילוק בין שבת ללילה, ועמדו בזה.

ויש ליישב, דהנה מצינו בל תוסיף בכמה אופני הוספה הן במצוות חיוביות והן במצוות קיומיות. ובענין תוספת בזמן מלבד מה שמצינו לענין המניח תפילין בשבת וכו', כן מצינו גם לענין הישן בשמיני בסוכה לשם מצוה וכמבואר בעירובין שם ובר"ה כח: [ועיי"ש בר"ה שלדעה אחת אין עוברים בכל תוסף אחר זמן המצוה אפילו לשם מצוה, ואולם קי"ל דכה"ג עוברים בכל תוסף וכמבואר בפוסקים].

ובאופן כזה של הוספה שמוסיף בזמן, נראה שהאיסור הינו רק במצוות חיוביות (שגם מצוות סוכה היא מצוה חיובית וכדבסמוך), שרק בתוספת זמן במצוות חיוביות שייך בל תוסיף, כיון שהזמן הוא שיעור באורך של המצוה, וא"כ במה שמוסיף באורך המצוה נחשב שמוסיף על המצוה, ולכך עובר בכל תוסף. אך במצוות קיומיות באופן שמוסיף על הזמן ל"ש בל תוסיף, ומשום שהזמן במצוות אלו אינו שיעור באורך המצוה, אלא זהו רק הזמן של האפשרות לקיים את המצוה, ובעשיית המצוה אחר זמן המצוה אינו מוסיף כלום, ואינו נחשב אלא כמי שמאריך את האפשרות של הזמן שבו יכול לקיים את המצוה, וכה"ג אינו נחשב בל תוסיף.

ומצוות ישיבת סוכה היא מצוה חיובית, שהרי אין המצוה לאכול ולישון, אלא המצוה היא לדור דירת ארעי במשך שבעה ימים בסוכה, וע"י שכל זמן שאוכל וישן מקיים זאת בסוכה נחשב שכל השבעת ימים דר בסוכה וכדמטו משמיה דהאבנ"ז בגדר מצוה זו. ומכיון שהיא מצוה חיובית, אזי לכך כשמוסיף עוד יום על המצוה עובר בכל תוסף, ומשום שמוסיף יותר זמן על חובתו לדור בסוכה, שהתורה ציוותה לדור שבעה ימים והוא דר שמונה ימים.

ולפי"ז יש לבאר את החילוק בין הנחת תפילין בלילה להנחת תפילין בשבת, וזה על פי המבואר בכמה מן הפוסקים שהמצוה מן התורה היא להניח רגע אחד בכל יום, ורק מצוה מן המובחר הוא להניח כל היום. וא"כ אם מניח בלילה רק נחשב כמי שמרחיב את הזמן שיכול לקיים בו את אותו הרגע האחד שמחוייב, ובה"ל ל"ש בל תוסיף, וכמו שלמ"ד לילה זמן תפילין לולא שתיקנו חכמים לא להניח, החיוב לא היה רגע אחד ביום ורגע אחד בלילה, אלא רגע אחד או ביום או בלילה, כמו"כ למ"ד לילה לאו זמן תפילין בזה שבא להוסיף בלילה אינו מוסיף בשיעור של החיוב.

[ואין לומר שמה שישנו מצוה מן המובחר להניח כל היום, זה יהא מוגדר שמהות המצוה חיובה כל שעות היום, ושאי"כ המוסיף להניח גם בלילה עובר בכל תוסף, ומשום שמוסיף עוד שעה על שעות היום, דזה אינו, משום דסוף סוף אי"ז עצם החיוב, דכלפי כל שעות היום הוי רק מצוה קיומית].

אבל המניח תפילין בשבת עובר בכל תוסף, כיון שמניח יום נוסף על הימים שמחוייב להניח, שהחיוב הוא להניח רק ששה ימים בשבוע והוא מוסיף על המצוה ומניח גם בשבת.

ובהכי גם מתבאר מש"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות יציאת ה"ח שמותר ללבוש יציאת בלילה, וביאר הכס"מ שכוונת הרמב"ם לומר שאינו עובר בכל תוסף, דלה"ל טעם הדבר הוא שמכיון שזה מצוה קיומית, אזי מה שמוסיף באפשרות לקיים אינו נחשב הוספה, [וגם לפי דברי רע"א או"ח סי' י"א שכתב שמצוות יציאת הוי מצוה חיובית היינו רק ביחס לעצם המצוה, אבל לא ביחס לזמן של המצוה, עיי"ש].

וני"מ בזה באוכל מצוה לשם מצוה ביום שאחרי ימי הפסח, האם יעבור בכל תוסף לדעת הגר"א שישנו מצוה קיומית לאכול מצוה כל השבעה ימים, דלפום ריהטא עובר בזה. אולם לה"ל נראה שאין בזה בל תוסיף, ומשום שאכילת מצוה בשבעת הימים אינו אלא מצוה קיומית, ולכך ל"ש בזה בל תוסיף אחר הפסח, מכיון שאינו מוסיף על הזמן של המצוה, אלא רק מרחיב את האפשרות של קיום המצוה, וזה לא נחשב בל תוסיף וכפי המתבאר.

ועוד יש לפרש הטעם שאין בל תוסיף בציצית בלילה, משום שמסתבר שכל צורת האיסור בהוספה בזמן היא כשמוסיף עם כל דיני המצוה, דכשאינו מוסיף עם כל התנאים אי"ז צורה של "בל תוסיף", ומכיון שבדין יציאת שני דין של "וראיתם אותו" [דמה"ט חיובו רק ביום ולא בלילה לדעת הרמב"ם], אזי לכך בלילה אין בזה בל תוסיף, ומשום שאינו מקיימו כפי כל תנאיה.

[דדין "וראיתם אותו" אינו דרשא בעלמא שישנו דין ביום, אלא זהו הדין בעצמו שיהא "וראיתם אותו", שהרי אפילו הלוש ציצית בבין השמשות מברך מכיון שישנו אז חיוב בתורת וודאי מחמת שיש עדין אור וכפי שכתב המ"ב סי' י"ח סק"ז בשם המג"א].

גדר מצות ההנחה בתפילין

הרב משה חיים לייטנר

ידועה החקירה בגדר מצות הנחת התפילין, האם מעשה ההנחה של התפילין היא המצוה, או שהמצוה היא שהתפילין יהיו מונחות על גופו, וההנחה היא רק היכימתימצי לכך.

ויש נפק"מ גדולה מחקירה זו, דהנה דנו האחרונים, האם החיוב של מצות תפילין הוא להניח לזמן קצר (כגון בשעת ק"ש של שחרית, שלא יהא כמעיד עדות שקר, עיי"ן ברכות ט"ו ע"א), או שיש להניחן כל היום אם יש לו גוף נקי.

ונראה ששאלה זו תלויה בחקירה הנ"ל, דאם חיוב מצות תפילין הוא מעשה הנחת התפילין על ראשו וזרועו ותו לא, א"כ אחרי שהניחן קיים המצוה ורשאי לחולצן, משא"כ אם המצוה שהתפילין יהיו מונחות עליו, א"כ יש מצוה בכל רגע ורגע שהם מונחים עליו, ועדיף שהתפילין יהיו עליו כמה שיותר זמן.

הרמב"ם בהלכות תפילין פרק ד' הלכה כ"ה כתב וז"ל: "קדושת תפילין קדושה גדולה היא, שכל זמן שתפילין על ראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר במחשבות רעות, אלא מפנה ליבו לדברי האמת והצדק, לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום, שמצותן כך היא" וכו'. ושם בהלכה כ"ו כתב וז"ל "אע"פ שמצותן ללבושן כל היום, בשעת תפילה יתר מן הכל. אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו" וכו', עכ"ל.

מפורש בדברי הרמב"ם, שכתב "צריך אדם להשתדל להיות תפילין עליו כל היום שמצותן כך היא", וכן ממה שכתב "אע"פ שמצותן ללבושן כל היום", שדעתו שלא די בהנחת תפילין לרגע, אלא מצותן שיהיו עליו כל היום, גם תפילין של יד וגם תפילין של ראש, והמצוה אינה בהנחה לבד.

וכן דייק הפרמ"ג באשל אברהם סימן ל"ז ס"ק ב' מדברי הרמב"ם, שמצותן ללבושן כל היום. וכן מביא שכן דעת הלבוש, שחייב מן התורה ללבושן כל היום. גם הטור והשו"ע באו"ח סימן ל"ז סעיף ב' נקטו כלשון הרמב"ם "שמצותן להיותן עליו כל היום".

אולם הרמב"ם במנין המצוות שבריש הלכות סת"ם כתב וז"ל: "א. להיות תפילין על הראש ב. לקשרן על היד" עכ"ל. נראה מדיוק לשונו, שחלוק גדר מצוות תפילין של ראש מגדר מצוות תפילין של יד, דאילו המצוה בתפילין של ראש היא שיהיו מונחים עליו (משמע שאין מצוה במעשה ההנחה של ראש), ואילו בתפילין של יד המצוה היא לקשרו ולהניחו על היד, ובה מסתיים מעשה המצוה לכאורה, וזה לא כדדייקנן בדברי הרמב"ם לעיל, שגם בתפילין של יד יש מצוה שיהיו מונחין עליו כל הזמן. ועלינו ליישב את הסתירה בדברי הרמב"ם.

ונראה שמקור דברי הרמב"ם במנין המצוות שבריש הלכות סת"ם, שחלוקה מצוות תפילין של יד ממצוות תפילין של ראש, הוא מהפוסקים שבפרשת 'שמע' ובפרשת 'והיה אם שמוע'. כתוב בפרשת 'שמע' (דברים ו' י"ח) "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך", וכן כתוב בפרשת 'והיה אם שמוע' (שם י"א י"ח) בלשון רבים, הרי שהתורה תלתה את מצות תפילין של יד ב"קשרתם", דהיינו במעשה הקשירה וההנחה, ומצות תפילין של ראש תלתה התורה ב"והיו", כלומר שהם יהיו מונחים, ולא במעשה ההנחה עצמו. נמצא שמה שכתב הרמב"ם בשל ראש "להיות תפילין על הראש" מקורו מלשון הפסוק "והיו לטוטפות בין עיניך", ומה שכתב בשל יד "לקשרן על היד" מקורו מלשון הפסוק "וקשרתם לאות על ירך".

אולם אם כנים הדברים, שמה שכתב הרמב"ם בהלכות סת"ם פרק ד' הלכה כ"ה-כ"א, שיש מצוה ללבוש תפילין כל היום, לכאורה דבריו אמורים רק לגבי תפילין של ראש ולא לגבי תפילין של יד, כי בתפילין של יד המצוה היא רק לקשור ותו לא, כמו"ש במנין המצוות הנ"ל. אלא שאי אפשר לומר כן, שהרי לשון הרמב"ם הוא: "להיותן עליו כל היום, שמצותן כך היא" הרי שנקט לשון רבים, כלומר גם תפילין של יד וגם תפילין של ראש. וכן כתב בהדיא בתחילת הלכה כ"ה "שכל זמן שהם על ראשו של אדם ועל זרועו" וכו' הרי שמדבר על שניהם, שיש ללבושן כל היום. וזה סותר לכאורה את מה שכתב במנין המצוות, שהמצוה של יד היא לקשור, ותו ליכא מצוה בהנחתן, משא"כ בתפילין של ראש, שמצותן להיות על ראשו כל היום. ובאמת שגם מלשון הפסוק "וקשרתם לאות על ירך" משמע שהמצוה היא רק הקשירה ותו לא.

ונראה ליישב דברי הרמב"ם כך:

א. הרמב"ם סובר שבמצות תפילין של יד יש שני ענינים: א. יש מצוה לקושרו ולהניחו על זרועו. ב. עוד יש מצוה שיהיו מונחין עליו כל העת. משא"כ בתפילין של ראש יש בו רק ענין אחד, שיהיו מונחין על ראשו, ואין שום מצוה בהנחתן. ומקור לזה נראה מהפוסקים בפרשת בא, ששם כתוב (שמות י"ג ט') "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך" וכן הוא שם בפסוק ט"ז. הרי שהתורה נקטה לשון הויה בשל יד ובשל ראש, ואילו בפרשת 'שמע', 'והיה אם שמוע', התורה נקטה בתפילין של יד לחוד, והויה בתפילין של ראש לחוד, וע"כ צ"ל שבתפילין של יד שתי מצוות, מצוה אחת בהנחת תפילין של יד על זרועו כמו"ש בפרשת 'שמע', ובפרשת 'והיה אם שמוע' "וקשרתם לאות על ירך", ועוד יש מצוה שהתפילין של

פער הליון

"טוטפות"

בציווי על תפילין נאמר בסוף פר' והיה כי יביאך (בא יג, טז) "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כי בחזוק יד הוציאנו ה' ממצרים" ופי' רש"י שעל שם שהם ארבעה בתים קרוין טטפת, עפ"י הגמ' במנחות (לד:) טט בכתפי וכו'. [בבאר יעקב הביא בשם השל"ה שמקורן של מילים אלו הוא בלשון העברית שהיא הלשון הקדומה ביותר (רש"י בראשית יא,א) אלא שנבללו בלשונות עמים אלו בדרך הפלגה, ומלשון הקודש נשתכחו. וכבר כתב נח תלמיד הרשב"א הר"י אבן שועיב (בדרשות, פר' נח), כי חלילה שנלמוד מצותינו הקדושות מלשונות הגוים, ושנביא ראייה מלשונם הגרוע, אבל הוא לשון קדש נשאר בידם].

והביא שמנחם פירש מלשון **דיבור**, כמו ולזכרון, שהרואה אותם קשורים בין העיניים יזכור הנס וידבר בו. וביאר הרמב"ן שהוא ציווי לעשות מיצ"מ דיבור. ועי' אב"ע.

אך כתב הרמב"ן שרבותינו יקראו הדבר המונח בראש 'טוטפות', והוא הפירוש הראוי, [נאמר טוטפות ולא אמר טוטפת, בעבור שהם בתים רבים]. ונראה דכוונתו כד' התוס' במנחות (לד:) שכל נראה דטטפת הוא לשון **תכשיט** (ג' הצ"ק), כמו טוטפות וסרביטים דפי' במה אשה דהיינו כלילא שמקפת כל המצח. [או דכוונתו כהרס"ג שפירש שהוא גלוי ומפורסם, ויתכן דהכל אחד].

וכ"כ רבינו בחיי (כד הקמח) שהוא לשון **פאר ותכשיט**, וביאר שהוא להורות שאנו עם מקבלי התורה מתפארים בשכינה שבה תפארתנו, והשכינה ג"כ מתפארת בנו, [עי"ש שמצות התפילין אות היא שהשכינה דבקה בישראל. ועי' מט"מ בשם חכמי האמת שעל התפילין נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (בזמן החורבן)].

עוד כ' התוס' שם, א"נ נקראו טוטפות ע"ש שהם בראש בין העיניים, לשון **הבטה**, וכן ציץ לשון הבטה ע"ש שהוא למעלה מבין שתי ריסי עיניו. וכן פי' החזקוני לשון הבטה כמו ועיניה מטייפין, ע"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ומתוך שיראו אותם יזכרו הנסים. וכ"כ הבכור שור, עי"ש. והאלישיך כ' שהוא לשון צפיה לעתיד (עי' לק' בדבריו).

ולשון **"תפילין"** הוא תרגום אונקלוס לתיבת טוטפות, ויהי לאת על ירך ולתפילין בין עיניך. ועי' תוס' במנחות (שם) תפילין נראה לשון **יוכוח** כמו ויפלא שעשה פלילות עם קונו (סנהדרין מד). ופירשו שהם **עדות והוכחה** שהם נקרא עליו ויראים ממנו.

גדר מצות הנחת התפילין

כתב הרמב"ן בפר' ואתחנן (ו, ט) דמה שנאמר "וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך" אע"פ שכבר נאמרה מצות תפילין בפר' בא (ג, ט). שהתוספת בפר' ואתחנן היא במ"ש "וקשרתם" שיהיו **מונחים בקשירה**, וירמוז גם כן לקשר של תפילין שקבלו רבותינו הלכה למשה מסיני".

ומבואר דנחת וישנם ב' דינים נפרדים, הא' שצריך לקשור על היד והראש כדי לקיים מצות הנחת התפילין, והב' שצריך לעשות קשרים מיוחדים זה מהלל"מ. ועי' תורת חיים (עירובין צז). שדייק מהגמ' כן, דהו"א שההל"מ בקשר של תפילין אתי לאשמעינן דבעינן שיהיו מקושרות ולא סגי בכריכה בעלמא, אך שמעינן מרב נחמן שהוא דין בצורת הקשר.

ואכן שיטת רבינו אליהו (בתוס' מנחות לה:) שצריך לקשור את הקשר של תפילין בכל יום, והיינו דמפרש במה שכתוב וקשרתם שהוא על עצם הקשר. אבל ר"ת (שם) נחלק עליו, ולדעתו ע"כ דמ"ש וקשרתם הוא **הנחה ע"י הידוק**.

והקרו אורה (מנחות לה:) תמה לפי"ז מהו אופן הקשירה, שהרי אין קשר בשל יד אלא כריכה בעלמא שעונב הרצועה ברצועה המכורכת, וזה לא הוי קשר גם לעיני שבת, והיאך נפרש בזה הקרא "וקשרתם לאות", ונשאר בצ"ע.

ובאמת המהר"ט (ח"ב סי' ז) נשאל למה מברכים על הנחת תפילין ולא על **קשירת תפילין** כלישנא דקרא. והשיב שמה שנאמר בתורה וקשרתם אינו על הנחה אלא על עשיית הקשר, והיינו הכשר המצוה.

מצות ארבע פרשיות

תנן במנחות (פ"ג מ"ז) ארבע פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו. ופירש"י (כת). ד' פרשיות שבתפילין - שמע, והיה אם שמוע, קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך שבצידה, דבכולהו כתיב ולטוטפות או ולזכרון בין עיניך. ועי' רש"י בברכות (ו). שנצטוו בהם לשום זכרון מצוותיו של הקב"ה אות וזכרון.

והחינוך (מכתב) כ' שהענין באלו יותר מאשר פרשיות התורה, "לפי שיש באלו קבלת מלכות שמים ואחדות השם, וענין יצ"מ שהוא מכריח אמונת חידוש העולם והשגחת השם בתחנתים, ואלה הם יסודות דת יהודית".

ובכוונת הנחת תפילין כ' הטוש"ע (סי' כה), שציונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויצ"מ.

והחלוקה לד' בתים, כתב הרא"ש (פר' בא) בתפילין של ראש ד' פרשיות **כנגד ד' הרגשות שבראש** ראייה שמיעה ריח דיבור, אבל ביד אין בה כי אם בית א' **כנגד המשמוש** ולכן די בבית אחד. ועי' בפ' רבינו בחיי וריקאנטי, ועי' מש"ח.

פער הליון

מצוה אחת או ד' מצוות

מוני המצוות הראשונים מנו את ארבעת הפרשיות כמצוה אחת (סה"מ יב-ג, חינוך תכא-ב), שכן מוכח מהא דמעכבין זא"ז. אכן הק' השפ"א (במנחות שם) מו"ל, והרי בכל פרשיה נכתבה מצות תפילין בפנ"ע. והפנ"י (ברכות ב.) כתב דאע"פ שנכתבו בד' מקומות בתורה, מ"מ כיון דדרשינן מלטוטפות שצריך דוקא ד' ביחד בבית אחד (מנחות לד:), א"כ ה"ז מצוה אחת. וכע"ז תל' השפ"א שם מדמכתב והיו לטוטפות ודרשינן דקאי על כל ד' פרשיות, וכתב והיו לעיכובא.

ועי' במנחות (מג:): שהפס' 'שבע ביום הללתיך' נאמר על תפילין ציצית ומזוזה, והיינו א' דמזוזה, ב' דתפילין וד' כנפות דציצית, וביאר המהרש"א דבתפילין ל"ח ד' כציצית, משום שהד' פרשיות נעשות בתפילין גוף אחד. [ועי' מנחת שלמה ח"ב קיב שדק' מרש"י (מנחות מב:) שתפילין נקרא דוקא אחרי שהפרשיות מחופות בעור הבתים. אך עי' בחי' רי"ז הלוי פר' ואתחנן שבתפילין של יד הפס' "וקשרתם" נאמר כלפי הפרשיות, ולא על הבית].

אך יל"ע שבגמ' בסמוך (מנחות מד.) א"ל כל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, ופירש רש"י (בל"ק) ד' פרשיות יש בהן ועל כל אחת יש ב' עשה, [וכ"כ הסמ"ג מ"ע ג]. ומבואר דד' פרשיות הן ד' מצוות. [ואמנם המהרש"א שם הק' דהא ד' פרשיות מעכבות זא"ז ומצוה אחת הן, ולא תי']. [ועי' פמ"ג מ"ז ככת"ג]. ובאמת החרדים (פט"ז) מנאן כד' **מצוות עשה** (טז-יט) עפ"י הגמ' הנ"ל, וז"ל, רז"ל מנו ארבע מצוות בתפילין של ראש, וארבע בתפילין של יד, שהרי בשתייהן צוה בכל ארבע פרשיות, (השתיים הן ממנין תרי"ג, והשש הן ענפי מצוה). עכ"ל. [ויתכן דכך דעת הרמב"ם, שבשורש י"א (שאינו ראוי למנות את חלקי המצוה כפרט בפנ"ע), לא הביא כדוגמא את ד' פרשיות דתפילין].

מצות הרצועות

א"ל במנחות (לה:): אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני, וכ"ה בעירובין (צז).

ושי' רש"י (במנחות ובשבת סב.) דמ"ש שקשר של תפילין הלל"מ, היינו שישים את הרצועות על ראשו כעין דל"ת כד' שיהא שם ש-די נראה עליהן, ע"י השי"ן שבבית ש"ד, ודל"ת נראה בקשר, וי"ד נראה באותו של יד כמין רצועה קטנה וראשה כפוף מעט כמין יו"ד. וכ"ל היראים (שצט) והרמב"ן והריטב"א (שבת כח:). והר"י מלוניל ועו"ר, וכ"מ בטור (סו"ס לב, עי' בב"י).

וגם לתוס' (שם) והרא"ש (הל"ק תפילין יב) החולקים על רש"י וס"ל שקשרי הרצועות אינן אותיות הנחשבות משם ש-די, מ"מ כ' המעדני יו"ט דעושים אותן בקשר מהלל"מ (כרש"י), אלא שאין עליהן קדושת השם.

ושי' העיטור (תפילין ש"א ח"ד) דאמנם הלל"מ שצריך קשר, והיינו שמצוה לקשרן ולא לענבן, אבל צורת הקשר תלויה במנהגא, כלומר שצורת ד' וי' אינן מהלל"מ אלא רק עצם הקשר.

ועי' בלשון הרמב"ם שכל לעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותם על ידו ועל ראשו. וכ' הב"י שם בשם מהר"י אבוהב לדקדק בלשון הרמב"ם דלא קפדינן אלא שלא תתהפך הרצועה בשעת הנחה אבל אם הניחה כתקנה ואח"כ נתהפכה אינו נקרא פושע.

וא"ל במנחות (מג.) חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן. וכ' המהרש"א דהתפילין **סביב לראש וסביב לזרוע** ברצועותיהם.

מקום הקשר של ראש

כ' הקרי"ס (הל' תפילין פ"ד) שיהיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגולגלת דקשר של תפילין הלל"מ וכתב והסירותי את כפי וראית את אחורי וכו' אר"ש חסידא מלמד שהראה לו הקב"ה קשר תפילין וכתב אחורי דהיינו עורף. ועי' תורת חיים ב"ק נט: שפי' שהראה למשה ההתקשרות כיצד ישראל קשורין ודבוקין בו יתברך כדמות תפילין שלנו שהן קשורות ודבוקות בגוף על ידי הקשר.

ועי' רמב"ן (בסוף הפר') ולזכרון בין עיניך, שיונחו במקום הזכרון בין העיניים שהוא ראשית המוח, והוא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו, והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם, והקשר שהוא **על אחרית המוח המשמר הזכירה**.

וכ' רבינו בחיי בכד הקמח (ע' תפילין) שהרצועות מקיפות את הראש ומתחברות למעלה ומשתלשלות ויורדות למטה כי כן השכינה מקפת כלל ומנהגת את הכל מעלה ומטה.

וא"ל במנחות (לה:): אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כדי שיהיו ישראל למעלה ולא למטה, וצריך שיהא כלפי פנים כדי שיהיו ישראל לפנים ולא לאחור.

ופי' המהרש"א ע"פ מ"ש ג' כתרים הן, שכתר תורה הן התפילין של ראש שנאמר בהן למען תהיה תורת ה' בפיך. ועל זה אמרו שיהיה זה הכתר של תורה למעלה, כדי שיהיו ישראל למעלה ע"י התורה וכמ"ש חז"ל כי כתרך גדול מכתרם.

דרושים חברותות:

טלפון	שעה	מקום	נושא
0548420656	לפני הנץ רבע שעה	סלבודקה אור החיים	משנה ברורה
0504-109-395	6.30-7.30		גמיש
0502-283-344	בוקר	ישיבת נור ישראל	גמרא
0533-123-476	בוקר		שיעור גמרא בעיון
0504-117-055	סדר א'	ברכפלד	פרק חוקת הבתים גפ"ת וראשונים בהספק
0527-171-075	10.00-13.00	בהכ"נ אונגוואר גרין פארק	גמיש
0583-259-807	בוקר ואחה"צ		ריבית במסגרת כולל
08-9111-088	11.00-14.00	גמיש	גמרא מסכת קידושין
0548-468-589	10.00-13.00	נאות שמחה	דף היומי
0527-180-526	15.30-16.15	בית תפלה	דף היומי
0583-254-561	סדר ב'	בהכ"נ נאות שמחה	עירובין טוש"ע ומ"ב ע"פ קנין הלכה
0583-259-807	בוקר ואחה"צ		ריבית במסגרת כולל
0548-487-793	16.00-19.00	פונבוי' שדי חמד	גיטין פרק האומר
0548-454-813	סדר ב'	בית הכנסת בויאן	מסכת שבת פ' הזורק
0548-591-889	סדר ג'	קרית ספר	משנה ברורה בעיון
08-9791487	30..21.00-23	גמיש	שבת בעיון קל
0527-656-463	ערב / שישי שבת	גבעה הדרומית	סוגיות: הידור מצוה/תלמוד תורה
0583-287-249	ערב	ברכפלד (גמיש)	טור ב"י שו"ע הלכות עירובין
0527-117-048	גמיש	גמיש	דף יומי ירושלמי פאה
0527-166-364	גמיש	גמיש	כתבי הסבא מקלם ותלמידיו
0527122518	גמיש	גמיש	גמ' נדרים / שבועות
0583-265-444			עמוד יומי
0527-656-463	ערב / שישי שבת	גבעה הדרומית	סוגיות: הידור מצוה/תלמוד תורה
0548461687	שבת אחה"צ	נאות הפסגה	עירובין טוש"ע ומ"ב ע"פ קנין הלכה

לקביעת חברותא התקשר עכשיו: 0533-15-46-95 והשאר הודעתך

לעילוי נשמת
מרת מרים ב"ר יונתן ע"ה
 נלב"ע ח' שבט

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד
 בשלח - מלאכת הוצאה [עניינים מעשיים]
 יתרו - קדושת השבת
 משפטים - ערכאות
 ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא
 בדוא"ל: a740700@gmail.com
 באותו שבוע, עד יום שלישי בלילה
 בכת"י, עד יום א' בתיבה שע"י אוצה"ס בצירוף הוצ' הקלדה (10 ש' לעמ')

**לתרומות בכרטיס אשראי
 במכשיר "נדרים פלוס"**
 בספריית בית יוסף וכן בכל המכשירים
 בתפריט קופות נוספות: עומקא דפרשה
 או בטלפון: 03-76-3-0585 "נדרים פון" שלוחה 74 [ע"ד]

להנצחות
 ופרסום בגליון:
 052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות
 בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
 a740700@gmail.com

הערות באופן הנחת התפילין

הרב אברהם גוטל

בהנחת תש"י: יש שאין תוחבין הרצועה לאחר כריכות האצבע ולאחור לפ"ד הר"מ (פ"ג הי"ב) אורך הרצועה הוא שיקשור על הזרוע - הידוק - וימתח ויכרוך על האצבע ויקשור משמע שאף ועיקר הקשירה מתקיימת בהידוק [מ"ב סכ"ה סק"ז] אבל צריך גם קשירה בפועל ולכה"פ תחיבת הרצועה לאחר הכריכות [כי זה אולי פשטי' דקרא דוקשרתם], ואם אין עושים לכה"פ התחיבה מפסידיים קשירה זו. וכן שמעתי שמרן הגרמ"ק שליט"א מקפיד לתחוב הרצועה כדי לסיים הנחת הש"י עוד קודם שמניח הש"ר.

בהנחת תש"ר: ראיתי רבים המורידים את הכיפה בכדי להדק התש"ר ביתר נוחות. ולאחור צריך להתאמץ מאוד להשאר בכיסוי הראש בזמן הנחתן - דא"ך יקיים מצווה חשובה זו שעל ידה משעבד המח והלב לעבודתו ית' ונצרך להניחם בק"ש לקבל אתם עמ"ש ובתפילה וכדמוכחמהמ"ב (ס"ו סק"מ) שהתפילין צורך התפילה ועליהם נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש [מנחות ל"ה], ויתחיל לקיים מצוה זו ללא כיסוי ראש שהוא מורא שמים [שבת קנן]. וביותר כשהוא בבהכ"ל שגילוי הראש חמור שבעתיים שהרי הביא על השו"ע (סצ"א ס"ג) שי"א שיש למחות שלא להכנס לביהכ"ל בגילוי ראש.

« המשך מעמ' 1:

מצות תפילין וזכר לניסים שבמצרים

אמונה זו ראינו בעינינו במצרים שהקב"ה הכח לו בתחוננים. ובמתן תורה שאמר הקב"ה אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' ראו שנפתחו להם השבעה רקיעים וראו שאין עוד מלבדו [ע' ואתחנן ד' לה'] הרי ראו שהכח לו בעליונים. וזה מה שאומרים וְאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמְּשָׁלָה בְּעֵלְיוֹנִים וּבַתְּחֻנָּנִים וְכָל עֵינֵינוּ אֵינּוּ אֵלָּא אֱמוּנָה בְּגוֹדֵל הַקַּב"ה אֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְכו' אבל אינו מחייב מצד עצמו קבלת המצוות וכו'. וכל הדי' פרשיות, ב' פרשיות של יציאת מצ"מ וב' פרשיות של שמע והיה אם שמוע כולן הן אמונה בהקב"ה. וד' פרשיות מעכבן זה אתי זה. דמי שמאמין בהקב"ה בעליונים ולא שולט ח"ו גם בארץ, אין זה אמונה.

ואם כנים הדברים, הרי חלוק לגמרי מצות תפילין שהוא זכר על "הניסים" שביציאת מצ"מ ויאמר הוא זכר על יציאת מצ"מ "המחייב" אותנו לשמוע ולקבל מלכותו. ולכן אין מצות תפילין פוטר מלומר פר' ויאמר, דלא ראי זה וכו'. דתפילין הוא זכר ואת על השגחת הקב"ה, ויתכן לראות השגחתו בלי שמוציא אותנו ממצרים.

ולפי זה נמי יש לישב למה נשים פטורות ממצות תפילין ואע"ג דאף הם היו באותו נס. דהכלל דאף הן היו באותו נס לא נאמר אלא א"כ הנשים היו בהגזירה ובסכנה וכלשון תוס' במגילה דף ד. ולכן בד' כוסות שהוא זכר על היציאה והישועה נשים גם חייבות כיון שגם הם ניצלו. ומיושב גם מה ששאלנו על הרשב"א דכ' דמצוות תפילין נאמר עוד קודם שיצאו ממצרים כיון דמצוות תפילין היא לזכר על הניסים שהיו במצרים ולא על יציאת מצרים.

« המשך מעמ' 1:

בענין ברכות התפילין

ואם אמנם הרמב"ם [מעשר א, טז] נראה שמפרש דלא פליגי, אלא דמר איירי ברא להפריש כאחת, ומר איירי בסח בינתיים. אך אוקימתא זו אינה מוכרחת כלל, ויש לפרש בפשוטו דפליגי בפלוגתא דתנאי הנ"ל, ואיכא למימר שכן ס"ל לר"ת, וא"כ הבא להפריש תרומ' כאחת מברך לכ"א ברכה בפ"ע, אך דברי הרמ"א ודאי סותראי נינהו, שפסק גבי תפילין כר"ת, וגבי תרומ' שתק להוראת השו"ע דיש לברך ברכה אחת.

אך יש מקום לומר דבתפילין מודה ר"י דסגי בברכה אחת, דשפיר מתקיים מעין ברכותיו, וכן היכא שמזכיר שתי המצוות תרומות ומעשרות בלשון הברכה, דבכה"ג מודה ר' יהודה דשפיר דמי, וכי פליג היכא שאומר על המצוות גרידא ולא מפרש איזה מצוות. ואם תימצי לומר הכי, איכא למילף מינה דהיכא דיש לפניו תפילין וציצית, ובדרך ברכה אחת אקב"ו להניח תפילין ולהתעטף בציצית, שפיר דמי, דומיא דתרו"מ.

« המשך מעמ' 6:

גדר מצות ההנחה בתפילין

יד יהיו מונחין עליו כמבואר בפרשת בא "והיה לאות על ידך". ואילו בתפילין של ראש כתוב בכל המקומות רק לשון הויה ולא לשון קשירה, א"כ שפיר כתב הרמב"ם בפרק ד' הלכה כ"ה - כ"ו ש מצוות להיות עליו כל היום, גם תפילין של ראש וגם תפילין של יד.

ומה שכתב הרמב"ם במנין המצוות לקשרן על היד צ"ל שכוונתו שבתפילין של יד נוספה גם מצוה לקשורו מלבד המצוה שהיה מונחין עליו, כך נראה ליישב דברי הרמב"ם שלא יסתרו אהדדי.

